

tűnésének okait, okozóit keresi. E fejezetet leszámítva könyve egységes és hasznos olvasmány. A magyar olvasónak felkínálkozó legfőbb tanulság pedig talán a kötet következő mondataiban ragadható meg: „A nemzeti karakter nem a durva, anyagi dolgokban, hanem ott mutatkozik meg, ahol az ember önmagára lehet, s megpróbál azzá válni, amivé igazán szeretne: az oktatás, az igazságszolgáltatás, a vallás és a szabadidő intézményeiben. Ezekben a szférákban az eszmények igenis számítanak.”

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Fordította Csaba Ferenc, Typotex Kiadó, Budapest, 2004, 203 oldal, 2200 Ft)

MARK MAZOWER:

A Balkán

Bevallom, kissé félve vettem kézbe ezt a kötetet. Félttem, vajon mit kezd a szerző kétszáz oldalon azzal a bonyolult történelmi-politikai problémahalmazzal, amit összefoglaló néven Balkánként szoktunk emlegetni. Ez a félelem csak fokozódott, amikor megláttam, hogy kronológiáját Bizánc Kr. u. 330-ban történt megalapításával kezdi, amiből arra a – mint kiderült, téves – következtetésre jutottam, hogy 1700 év történéseit akarja zanzásítani...

Kellemesen csalódtam. A szerző a 18. század előtti történelmi kérdésekkel valójában csak jelzésszerűen foglalkozik; alapproblémája a nemzetivé válás és a nemzeti politika jellege a Balkánhoz sorolt államokban.

Mazower munkájához alapos áttekintő irodalmat, valamint – és ez módszertanilag ha nem is unikum, de idehaza ilyen mértékben, ilyen kontextusban újdonságszámba megy – útleírásokat használ. Persze nemcsak kedvtelésből utazgató előkelő hölgyek és uracsok szövegeit, hanem diplomaták és politikusok útleírásait is. Ez utóbbi manapság a történelmi kutatás egyre fontosabb forrása, hiszen egy éles szemű, a vidéket jól ismerő szemlélő olyan összefüggéseket is felfedezhet, amelyeket az elemző történész esetleg nehezen hámoz ki politikatörténelmi forrásaiból.

Mazower tulajdonképpen nem történelemkönyvet ír, hanem inkább egy jelenséget akar megérteni, és persze a legutóbbi balkáni háborút. No, itt kezdődnek a problémák...

Szerzőnk az Oszmán Birodalom felbomlásának és a balkáni nemzeti ellentétek felszínre bukkanásának története izgatja, és talán olyasmit is belelát a vizsgált korszakba, ami nem valóságos. Hiszen mégsem kellene egyfajta multikulturális paradicsomként láttatni azt az államalakulatot, ahol a vallási, felekezeti és etnikai különbségek szinte feloldódni látszottak. Ebből az aspektusból persze is-

mét a nacionalizmus válik az első számú közellenségé, amely ezt a „paradicsomi” állapotot felrúgva háborús összecsapásokhoz és vérontásokhoz vezetett. E gondolatmenet gyökere pedig az az elképzelés, amely szerint a háború nem része, hanem eltorzulása az ember életének. Az persze világos, hogy a háború nem jó, és az is egyértelmű, hogy eltorzítja a személyiséget, ezen viszont ilyesfajta ráolvasásokkal nem igazán lehet segíteni – balkáni viszonylatban legalábbis biztosan nem.

Mazower nem fordít kellő figyelmet arra, hogy az ember identitástudatában az egyes elemek az adott helyzetnek megfelelően válnak hangsúlyossá vagy szorulnak háttérbe. Nem téved, amikor rögzíti a vallási különbségek háttérbe szorulását a békés időszakokban (enélkül aligha jött volna létre például a bosnyák etnikum), ugyanakkor megfelelnek az arra, hogy konfliktus esetén egy vallásilag széttagolt vidéken pontosan az „interkonfesszionális” törésvonalak válnak (válhatnak) kulcsfontosságúvá, ami nem csupán a legutóbbi háborúra igaz, hanem már évszázadokkal ezelőtt is az volt.

Ami különösen érdekes, vagy inkább furcsa, hogy míg a nemzetté válás előzményeit taglaló részben kiemeli az ortodoxia kultúraformáló szerepét, sőt azt az oszmán hatalmi gépezet részeként azonosítja, reflektálva az egyházi rend elkülönülésére, addig az 1945 utáni világról már úgy

beszél, mintha az ortodoxia (és hatása) teljesen eltűnt volna a térségből.

Könyvének utolsó bekezdéséből akár egy lesajnáló gesztust is kiolvashatunk, amikor kijelenti: „A nemzetállam megteremtéséért folytatott hosszú harc [...] az egész XX. századot kitöltötte. A sors iróniája, hogy éppen amikor a küzdelem véget ért, [...] a nemzetállam eszméjét is kérdésessé tették.” No igen. Ha neki ezt mutatja a Balkán elmúlt két évtizedének története, lelke rajta, de talán ideje lenne már leszállni az olümposzi magaslatokból, a megmondó-emberi pulpitusról.

Csak hát Mazower angolszász vidékről tekint ránk és az elmúlt évtizedekre, ahonnan nézve az oszmán (török) uralom is jobb, mint egy megoldandó konfliktus...

ÖTVÖS ISTVÁN

(Fordította Komáromy Rudolf, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 236 oldal, 2400 Ft)

PIOTR S. WANDYCZ:

A szabadság ára
Kelet-Közép-Európa
története a középkortól máig

„Nagyképűség lenne azt állítani, hogy a szabadság többet jelent a lengyelek, a csehek, a magyarok, vagy a szlovákok számára, mint